

**WSPÓŁCZESNA LITERATURA MARIOLOGICZNA
NA ZACHODZIE NA TEMAT: MARYJA—KOŚCIÓŁ**

PRZEGLĄD BIBLIOGRAFICZNY¹

Teolog niemiecki Alois Müller w roku 1957 porównał pojawienie się tematu Maryja-Kościół w teologii z pojawieniem się komety na niebie mariologicznym². Zaś kilka lat później współtwórca VIII rozdziału „Lumen gentium”, teolog belgijski Gerard Philips pisał, że temat ten pojawił się w teologii współczesnej w sposób zarówno nieoczekiwany jak i gwałtowny³. Zaczęto przy tym wskazywać na dwa charakterystyczne momenty, które znalazły się niewątpliwie u genezy tego zagadnienia we współczesnej teologii: odrodzenie wizji Kościoła jako rzeczywistości nadprzyrodzonej z jednej strony, z drugiej zaś mariologiczny powrót do źródeł — wielki rozwój studiów i badań najstarszych tradycji.

W okresie przedsoborowym tematem Maryja-Kościół zajął się w sposób możliwie wszechstronny II Międzynarodowy Kongres Mariologiczno-Maryjny w Lourdes w 1958 roku, którego akta zebrane zostały w 16 tomach⁴. II Sobór Watykański umieszczając Maryję w tajemnicy Chrystusa i Kościoła stał się nowym impulsem dla badań w tym kierunku. W

¹ Niniejszy przegląd bibliograficzny przedstawiony został w formie komunikatu 21. IV. 1979 w Katowicach-Panewnikach na spotkaniu Polskiej Sekcji Mariologicznej.

² Por. Fragen und Aussichten der heutigen Mariologie, w: Fragen der Theologie heute, Einsiedeln 1957, 301—317.

³ Por. Marie et l'Église, un thème théologique renouvelé, w: Marie, t. VII, Paris 1964, 365—419.

⁴ Maria et Ecclesia. Acta Congressus Mariologici-Mariani in civitate Lourdes anno MCMLVIII celebrati, Romae 1959—1962.

ten sposób temat Maryja-Kościół stał się jednym z zasadniczych tematów posoborowej mariologii.

Niniejszy przegląd bibliograficzny ma na celu przedstawienie posoborowej literatury mariologicznej na Zachodzie dotyczącej tego tematu. Zestawienie literatury przedsoborowej na ten temat, począwszy od roku 1950, sporządził teolog hiszpański Dominiquez del Val Ursicino⁵. Obecna prezentacja obejmuje zarówno płaszczyznę doktrynalną jak i pastoralną tego zagadnienia, ze szczególnym podkreśleniem jednak tej pierwszej.

I. Na płaszczyźnie doktrynalnej od początku, począwszy już od komentarzy do VIII rozdziału „Lumen gentium”⁶, dochodzi wyraźnie do głosu, podkreślona przez Vaticanum II — już nawet w samym fakcie włączenia rozdziału Maryjnego do Konstytucji o Kościele — idea podobieństwa, ścisłych związków, a także pewnej tożsamości Maryi i Koś-

⁵ La eclesiologia en los últimos años. Maria y la Iglesia, w: Salmanticensis 12(1965), 389—392.

⁶ Komentarze zbiorowe: Mariologia en torno al Concilio, Madrid 1965 (Estudios Marinos (EstMar), 26); Doctrina mariana del Vaticano II, 2 tomy, Madrid 1966 (EstMar, 27—28); La Vierge Marie dans la constitution sur l'Église, Paris 1965 (Études mariales); Vatican II parl de la Vierge Marie, Cahiers Marials (CahMar), 47(1965); Maria nel Concilio Vaticano II, Roma 1966.

Komentarze poszczególnych autorów: J. Alfaro, Maria y el misterio de Cristo y de la Iglesia, w: Estudios sobre el Concilio Vaticano II, Bilbao 1966, 57—70; G. Baraúna, La Très Sainte Vierge au service de l'économie du salut, w: L'Église de Vatican II, t. 3, Paris 1965, 1219—1241; D. Bertetto, La Beata Maria Vergine Madre di Dio nel mistero di Cristo e della Chiesa, w: La Costituzione dogmatica sulla Chiesa, Torino 1967, 938—996; R. Caro, El capítulo VIII de la constitución „Lumen gentium”. Su contexto histórico-teológico, w: Ephemerides mariologicae (EphMar) 17(1967) 241—259; S. De Fiores, Marie nel mistero di Cristo e della Chiesa. Commento teologico-pastorale al capitolo VIII della Costituzione „Lumen Gentium”, Salone-Roma 1968; J. Galot, Marie, type et modèle de l'Église, w: L'Église de Vatican II, dz. cyt., 1243—1259; tenże, La Vierge Marie dans l'Église. Analyse du chapitre VIII de la Constitution „De Ecclesia” du Concile Vatican II, Bruxelles 1965; N. Garcia Garcés, La Virgen de nuestra fe. Comentario del texto mariano conciliar. Profession de doctrina católica mariana, Madrid 1967; tenże, De la bienvenida Virgen María Madre de Dios y de la Iglesia, w: La Iglesia del Concilio, Bilbao 1966, 373—445; H. Guindon, Marie du Vatican II, Paris 1971; Th. Koehler, Commentaire du chapitre 8 du Lumen gentium, w: CahMar 54(1967), 285—290; 56(1967), 39—44; 57(1967), 109—115; 58(1967), 169—176; 59(1967), 235—242; R. Laurentin, La Vierge au Concile, Paris 1965; tenże, Maria und die Kirche, w: Vaticanum secundum, t. III/2, Leipzig 1967, 167—179; M. Llamera, La Sma. Virgen y la Iglesia (Comentario a los nn. 60—65 de la constit. „Lumen gentium”), w: Comentarios a la constitución sobre la Iglesia, Madrid 1966, 982—1048; H.-M. Manteau-Bonamy, La Vierge Marie et le Saint Esprit. Commentaire doctrinal et spirituel du chapitre huitième de la constitution dogmatique: Lumen gentium, Paris 1971; G. Philips, L'Église et son mystère au IIe Concile du Vatican, Paris 1968, t. 2; A. Polverelli, La Beata Vergine Madre di Dio nel mistero di Cristo e della Chiesa. Dimensioni storiche, teologiche, pastorali del capitolo ottavo della Costituzione „Lumen gentium”, Miramare 1967; J. Rey, La Virgen María vista por el Concilio, Santander 1965; G.M. Roschini, Mariologia del Concilio Vaticano II, Roma 1969; O. Semmelroth, Dogmatische Konstitution über die Kirche. Ahtes Kapitel, w: Das Zweite Vatikanische Konzil. Lexicon für Theologie und Kirche II(1966), kol. 326—347; R. Spiazzi, Maria e la Chiesa dopo il Concilio, Roma 1970; O. da Spinetoli, La Madonna della „Lumen gentium”, Roma 1968.

ciola, jako dwóch rzeczywistości stanowiących realizację jednej Bożej myśli i powołanych w służbę jednej i tej samej tajemnicy zbawienia. Przy owej posuniętej daleko identyczności dostrzega się także różnice, a tym samym konieczność istnienia Kościoła i Maryi, gdyż jedno stanowi dopełnienie drugiego.

Podstawowa struktura związku Maryi z Kościołem nie da się sprowadzić — zdaniem Laurentina — do jednej prostej formuły; w analizie tego związku dochodzi się do różnych formuł⁷. Widać to wyraźnie w posoborowej refleksji teologicznej dotyczącej tego zagadnienia, która koncentruje się wokół trzech zasadniczych twierdzeń przypomnianych przez Sobór w numerze 53 „Lumen gentium”: Maryja „doznaje czci jako najznakomitszy i całkiem szczególny członek Kościoła i jako jego typiczne wyrażenie oraz najdoskonalszy wzorzec wiary i miłości; Kościół też katolicki pouczony przez Ducha Świętego darzy Ją synowskim uczuciem czci jako matkę najmilszą”. Stąd też trzy twierdzenia: Maryja pierwowzorem (typem) Kościoła; Maryja najznamienitszym członkiem Mistycznego Ciała; Maryja Matką Kościoła, wyznaczają obecnie kolejne punkty naszej prezentacji bibliograficznej.

1. MARYJA PIERWOWZOREM (TYPEM) KOŚCIOŁA

Tę drogą dla pierwszych wieków perspektywę, podjętą potem w średniowieczu, omawia współcześnie wielu autorów. Najobszerniejszym i stosunkowo wyczerpującym nawiązaniem do tradycji pierwszych wieków jest tutaj studium Marino S. Ducci⁸. Dla współczesnych mariologów Maryja jest tą osobą, która wyobraża i określa Kościół. W Maryi, jako osobie, odnajdują oni wielkość i doskonałość Kościoła: wszystkim tym, czym jest w swej wewnętrznej tajemnicy Kościół, najpierw i w sposób doskonały jest Maryja, jako osoba. Ową wzorczość Maryi w stosunku do Kościoła ujmuje się za Soborem w dwóch aspektach: aspekcie ontycznym i aspekcie etycznym, ściśle ze sobą powiązanych. José A. de Aldama, którego wypowiedź na ten temat na Międzynarodowym Kongresie Teologii Soboru Watykańskiego II, ze względu na swoją ścisłość, zasługuje na szczególną uwagę, posługuje się w tym wypadku pojęciami: *linea ontica* i *linea ethica*⁹.

W aspekcie ontycznym wzorczość Maryi dla Kościoła wyraża się w macierzyństwie i dziewictwie, zaś aspekt etyczny odnosi się do życiowych postaw Maryi: wiary, nadziei, miłości i posłuszeństwa woli Ojca.

⁷ Por. *Urbild und Vorbild der Kirche*, w: *Mysterium Salutis*, t. IV/2, 316—336.

⁸ *Sviluppo storico e dottrinale del tema Maria-Chiesa e suo rapporto col pensiero teologico mariano di sant' Ambrogio*, w: *EphMar* 23(1973), 363—44.

⁹ *Typus et exemplar in capite VIII Constitutionis dogmaticae „Lumen gentium”*, w: *Acta Congressus Internationalis de Theologia Concilii Vaticani II*, Vaticano 1968, 198—203.

Wskazując na prace omawiające to zagadnienie wymienić trzeba najpierw tom 29(1967) *Estudios Marianos* zatytułowany *Ejemplaridad transcendente de María sobre la Iglesia*, gdzie znajdują się studia takich autorów, jak: J. Cascante¹⁰, J. Riudor¹¹, J.A. de Aldama¹², J. Esquerda¹³. Na szczególną uwagę w tej dziedzinie zasługuje syntetyczne studium, jedno z najnowszych, J. Cascante¹⁴ (widać zatem, że zagadnieniem tym w sposób szczególny interesują się teologowie hiszpańscy). Ponadto należy wymienić cytowany już artykuł J. Galota¹⁵, a także artykuły: B. Maggioni¹⁶, B. Langemeyera¹⁷, M. Flicka¹⁸, Ch. Butlera¹⁹, H. Riedlingera²⁰, a wreszcie jeszcze jeden artykuł teologa hiszpańskiego De Alcántara Martineza w najnowszej encyklopedii maryjnej²¹. W końcu temat ten omawiany jest stosunkowo szeroko przez wszystkich autorów posoborowych syntez mariologicznych, wśród których na pierwszym miejscu należy wymienić: M.J. Nicolasa²², D. Bertetto²³, A. Roueta²⁴, D'Onorio de Meo²⁵ oraz L. Melottiego²⁶.

2. MARYJA CZŁONKIEM MISTYCZNEGO CIAŁA

Będąc wzorem Kościoła, Maryja jest jednocześnie „najznakomitszym i całkiem szczególnym jego członkiem” (KK 53). Jako córka Adama, Maryja przynależy, tak jak my, do ludu odkupionych, który Jezus pojednał ze swym Ojcem. Maryja jest córką Kościoła, znajduje się w Kościele, który bez Niej byłby w jakiś sposób niepełny. To oczywiste stwierdzenie spotykamy u wszystkich współczesnych teologów. Nie spotykamy jednak we współczesnej mariologii szerszych, szczegółowych studiów na ten temat. Ta forma relacji Maryi do Kościoła wydaje się być, patrząc

¹⁰ Singularidad y ejemplaridad de la fe en María, 13—41.

¹¹ Singularidad y ejemplaridad de María en la esperanza del mundo, 45—64.

¹² Singularidad y ejemplaridad del amor de la Virgen, 67—89.

¹³ Significado salvífico de María como tipo de la Iglesia, 147—192.

¹⁴ La tipología María-Iglesia. Intento de clarification y de síntesis, w: *EstMar* 39(1974), 79—99.

¹⁵ Marie, type et modèle de l'Église.

¹⁶ María, modello della Chiesa, w: *Via, verità e vita* 8(1966), 53—60.

¹⁷ Konziliare Mariologie und biblische Typologie, w: *Catholica* 21(1967), 295—316.

¹⁸ María tipo e prototipo della Chiesa, w: *La Madonna e l'Ecumene*, San Gabriele 1972, 91—99.

¹⁹ Marie, figure de l'Église, w: *La nouvelle image de l'Église. Bilan du Concile Vatican II*, Paris 1967, 187—196 (tłum. polskie w: *Nowy obraz Kościoła*, Warszawa 1968, 130—136).

²⁰ Die Kirche und María, w: *María heute. Eine Vortragsreihe zu Marianischen Themen in Stuttgart*, Mai 1969, München 1969, 25—38.

²¹ María, ejemplar y modelo de la Iglesia, w: *Enciclopedia mariana posconciliar*, Madrid 1975, 415—426.

²² Il est né de la Vierge Marie. Marie dans le Mystère chrétien, Paris 1969.

²³ La Madonna oggi. Sintesi Mariana attuale, Roma 1975.

²⁴ Marie, Paris 1975.

²⁵ La Donna che ci salva in Cristo e nella Chiesa, Roma 1975.

²⁶ María e la sua missione materna. Saggio di teologia mariana, Torino 1976.

na współczesną literaturę mariologiczną na Zachodzie, najmniej rozpracowana. Na uwagę zasługują tutaj dwa artykuły: S. Cipriani²⁷ i H. Holsteina²⁸. Temat ten spotykamy także w komentarzach do VIII rozdziału „Lumen gentium”, jak i w niektórych współczesnych syntezach mariologicznych, z których na podkreślenie zasługuje wymieniona już najnowsza synteza L. Melottiego²⁹.

3. MARYJA MATKĄ KOŚCIOŁA

Matka Kościoła, ale także jego córka. Twierdzenie zdumiewające, ale — jak zaznacza H. Holstein — twierdzenie nieodzowne w poprawnej teologii maryjnej³⁰. Gdy jeszcze na Kongresie Mariologicznym w Lourdes stawiano alternatywę: „matka” albo „córka”, odnośnie relacji Maryi do Kościoła³¹, to po Vaticanum II studia nad podstawami biblijno-teologicznymi macierzyńskiej relacji Maryi do Kościoła, a w tym także Jej stosunku do Chrystusa — Głowy tego nadprzyrodzonego organizmu, pokazują coraz wyraźniej, że Maryja jest Matką Kościoła, ponieważ najpierw jest jego córką. jako stworzenie odkupione przez Chrystusa, dzieło ekonomii Bożej. W Kościele, którego jest częścią, Maryja zajmuje miejsce matki.

Studia w tym zakresie prowadzone były na kongresach mariologicznych w Santo Domingo i Lizbonie. Na uwagę zasługują prace takich teologów, jak: N. Garcia Garcés³², U.E. Lattanzi³³, R. Spiazzi³⁴, B. Pinar³⁵. Temat macierzyńskiej relacji Maryi do Kościoła podjęły także narodowe towarzystwa maryjne: włoskie³⁶ i hiszpańskie³⁷. Ponadto

²⁷ Maria membro eletto della Chiesa, w: *Via, verità e vita* 8(1966), 13—24.

²⁸ Type, Mère et membre de l'Église, w: *CahMar* 109(1977), 195—207.

²⁹ Maria e la sua missione materna, gdzie znajdujemy paragraf: Maria, membro della Chiesa, 148—150.

³⁰ Por. Type, Mère et membre de l'Église, rt. cyt., 204.

³¹ Por. T. Gallus, Maria „mater” vel „filia” Ecclesiae?, dz. cyt., t. III, 71—79, gdzie autor stwierdza ostatecznie, że Maryja jest Matką Kościoła a nie córka.

³² Importancia del título „Maria Madre de la Iglesia”, proclamado por Paulo VI, w: *Maria in Sacra Scriptura. Acta Congressus mariologici-mariani in republica Dominicana anno 1965 celebrati...*, Romae 1967, t. I, 399—413.

³³ Maria, Mater Ecclesiae; fundamenta biblica, tamże, t. VI, 245—258.

³⁴ Fondamenti biblico-teologici del titolo Mariano „Mater Ecclesiae”, tamże, 259—298.

³⁵ Fundamentos teológicos de la maternidad eclesial de Maria, w: *De primordiis cultus mariani. Acta Congressus mariologici — mariani internationalis in Lusitania anno 1967 celebrati...*, Roma 1970, t. VI, 69—79.

³⁶ Por. L. Ciappi, Maria Madre della Chiesa, w: *La Madonna e l'ecumenismo*, Roma 1966, 159—180; R. Spiazzi, Maria Madre della Chiesa, w: *La Madonna del mondo contemporaneo*, Roma 1968, 81—99.

³⁷ Por. Ernique del S. Corazón, Maria, „Mater Ecclesiae”, en la Tradición patristica, w: *EstMar* 29(1967), 239—294; F. De P. Sola, Maria, Madre de la Iglesia w: *EstMar* 31(1968), 105—129; Alejandro de Villamonte, La maternidad de Maria sobre la Iglesia (posibilidades del tema en la mariologia posconciliar), w: *EstMar* 33(1969), 81—104.

zagadnienie to omawiają tacy autorzy, jak: J.A. de Aldama³⁸, J. Galot³⁹, M. Llamera⁴⁰, D. Bertetto⁴¹, A.M. Casas⁴², B. Gherardini⁴³. Zagadnienie to ma swoje miejsce w komentarzach soborowych, a także we wszystkich współczesnych syntezach mariologicznych. Ostatecznie można stwierdzić, że współczesna mariologia widzi w Maryi matkę „w Kościele”, przez co wydaje się ujmować w sposób właściwy Jej macierzyńską funkcję wobec tej społeczności nadprzyrodzonej, której jedynym Trwórcą i Głową jest sam Chrystus⁴⁴.

Przedstawione dotychczas poszczególne formy relacji Maryja-Kościół, jak zresztą wynika to już z powyższej prezentacji, łączą się ściśle ze sobą. Stąd też przez wielu autorów, zwłaszcza w opracowaniach całościowych, omawiane są łącznie. Jeszcze pełniejszą jedność przedstawionych formuł można zauważyć u tych teologów, którzy rozpatrują stosunek Maryi do Kościoła wielopłaszczyznowo, analizując go od strony historycznej, strukturalnej czy wreszcie funkcjonalnej⁴⁵. Takie podejście metodologiczne poszerza wydatnie perspektywę i ukazuje w jeszcze pełniejszym wymiarze relację Maryja-Kościół. Można w ten sposób odczytać kolejno szczególną przynależność Maryi do wszystkich trzech faz historii zbawienia, wpływającą z niej zróżnicowaną (wielokształtną) strukturę związku Maryi z Kościołem, a w końcu jakby dwufazową (dwukierunkową) rzeczywistość funkcjonalnych powiązań Maryi i Kościoła⁴⁶.

Dla pełnego obrazu prezentowanego zagadnienia należy w tym miejscu zaznaczyć także, iż można spotkać współcześnie teologów, którzy ujmują stosunek Maryi do Kościoła w innych kategoriach. Chodzi tutaj zwłaszcza o tych autorów, którzy w duchu teologii Scheebena widzą w Maryi serce Mistycznego Ciała. Należą do nich dwaj jezuici: B. de Margerie⁴⁷ i S. Tromp⁴⁸.

³⁸ Mater Ecclesiae, w: EphMar 14(1964), 441—465.

³⁹ Mère de l'Église, w: Nouvelle revue théologique 86(1964), 1162—1185.

⁴⁰ Maria, madre de Cristo y de la Iglesia, Villava 1967; Maria Madre de los hombres y de la Iglesia, w: Enciclopedia mariana posconciliar, dz. cyt., 401—414.

⁴¹ Maria madre della Chiesa, Catanina 1965.

⁴² Al encuentro de Maria. La Virgen, Nuestra Señora „verdadera Madre de los miembros de Cristo”, a la luz nueva de las doctrinas modernas y conciliares, Barcelona 1972.

⁴³ La Madonna Madre della Chiesa, w: Divinitas 18(1974), 437—447.

⁴⁴ Por. A. Rouet, Marie, dz. cyt., 114—119.

⁴⁵ Na wymienienie zasługują tutaj następujący autorzy: R. Laurentin, Maria als Urbild und Vorbild der Kirche, art. cyt.; tenże, Le chapitre de Beata Virgine devant les exigences de la renovation conciliaire, w: EphMar 16(1966), 5—32; M.J. Nicolas, Il est né de la Vierge Marie, dz. cyt.; G. Kirwin, Mary's salvific role compared with that of the Church, w: Marian Studies 25(1974), 29—43; G. Vodopivec, Le dimensioni di Maria all'interno della Chiesa sacramento di salvezza, w: Svi luppi teologici posconciliari e mariologia, Roma 1977, 53—76.

⁴⁶ Por. R. Laurentin, Maria als Urbild und Vorbild der Kirche, dz. cyt.

⁴⁷ Le Coeur de Marie — Coeur de l'Église. Essai de synthèse théologique, Paris 1967.

⁴⁸ Corpus Christi quod est Ecclesia. P. IV. De Vergine Deipara Maria, Corde Mystici Corporis, Roma 1972.

Należy również dodać, że celem głębszego, pełniejszego ukazania związków Maryi z Kościołem współcześni teologowie odwołują się często do biblijnej teologii córki Syjonu, czy też sług Jahwe. Na szczególną uwagę zasługują w tym względzie prace H. Cazellesa⁴⁹, B. Rigaux⁵⁰, E.G. Mori⁵¹, A.B. Ruiz⁵². Z prezentowanym zagadnieniem wiążą się także współczesne studia odnośnie Maryi we wspólnocie świętych⁵³.

Na zakończenie naszej prezentacji od strony doktrynalnej trzeba wreszcie wskazać na trzy pozycje: dwie objętościowo niewielkie prace autorów niemieckich⁵⁴ oraz studium teologa włoskiego⁵⁵. Umieszczenie relacji Maryja-Kościół na szerszej płaszczyźnie teologicznej, a także w kontekście historycznym, pozwala owym autorom wyciągnąć interesujące wnioski odnośnie eklezjalnych funkcji Maryi, a także miejsca mariologii i maryjnej wiary Kościoła.

II. Obecnie, w drugiej części naszego przeglądu bibliograficznego, kilka uwag na temat pastoralnych implikacji zagadnienia Maryja-Kościół we współczesnej literaturze zachodniej. Sam Sobór ukazując w Maryi wzór Kościoła otworzył już tym samym szeroką drogę dla konkretnych rozwiązań pastoralnych w tym względzie. Zarówno komentarze do VIII rozdziału „Lumen gentium”, jak i wszystkie pozostałe współczesne opracowania tego zagadnienia nawiązują do soborowej nauki wskazującej na fakt, że „Maryja jest pierwowzorem Kościoła w porządku wiary, miłości i doskonałego zjednoczenia z Chrystusem” oraz, że „świeci całej wspólnocie wybranych jako wzór cnót” i jest „przykładem macierzyńskiego uczucia, które ożywiać winno wszystkich współpracujących dla odrodzenia ludzi w apostołskim posłannictwie Kościoła” (KK 63, 65).

⁴⁹ Fille de Sion et théologie mariale dans la Bible, w: *Etudes Mariales* 1964, 51—71; La fonction maternelle de Sion et de Marie, w: *Maria in Sacra Scriptura*, dz. cyt., t. VI, 165—178.

⁵⁰ „Fille de Sion”, w: *Studia mediaevalia et mariologica* P. Carlo Balić OFM septuagesimum explenti annum dicata, Roma 1971, 405—422.

⁵¹ Figlia di Sion e Serva di Jahvé nella Bibbia e nel Vaticano II, Bologna 1969.

⁵² Sierva de Yahvé, Madrid 1966.

⁵³ R. Laurentin, *Mary in the communion of saints*, London 1975; E. Carroll, *The Mother of Jesus in the communion of saints: challenge to the churches*, w: *Proceedings of the 21 st. Annual Convention The Catholic Society of America* 21(1967), 249—265; J. Cahill, *Mary's Present Role in the communion of saints*, w: *Marian Studies* 18(1967), 31—45.

⁵⁴ W. Beinert, *Maria und die Kirche — heute*, Leutesdorf am Rhein 1974; J. Ratzinger, *Die Tochter Zion, Einsiedeln* 1977.

⁵⁵ G. Gualerni, *Maria espressione della società e della Chiesa. Il compito dell'uomo e del cristiano in una lettura mariologica della Storia della Salvezza*, Bologna 1972.

Współcześni autorzy starają się wyjaśniać coraz dokładniej na czym ma polegać naśladowanie Maryi przez cały Kościół i poszczególne jego członki. Z bogatej literatury na ten temat na Zachodzie wymienić przede wszystkim należy prace takich teologów, jak: P. de Alcantara⁵⁶, S.F. Flórez⁵⁷, J. Hémerly⁵⁸, B. Gherardini⁵⁹, J. Galot⁶⁰, V. Farano⁶¹, S. Guerra⁶². Nowym impulsem dla studiów pastoralnych w omawianej przez nas dziedzinie stała się adhortacja apostołska Pawła VI „*Marialis cultus*”. Z jej ducha wyrosło zbiorowe dzieło teologów niemieckich o kulcie maryjnym⁶³, studia zawarte w 119(1977) numerze „*Marianum*”⁶⁴, a także interesujący artykuł W. Beinerta⁶⁵.

Na zakończenie niniejszej prezentacji zachodniej literatury teologicznej na temat Maryja-Kościół przytoczmy wypowiedź papieża Pawła VI, który jeszcze w czasie trwania Soboru stwierdził, że temat „Maryja i Kościół jest tematem doktrynalnym o najwyższym znaczeniu”⁶⁶. Potwierdzili to uczestnicy I Międzynarodowego Kongresu Teologii Soborowej w Rzymie, którzy w 4 punkcie wotów kongresowych wyrazili życzenie, „aby teologowie studiowali tajemnicę NMP w jej stosunku do Kościoła”⁶⁷. Wydaje się, patrząc na współczesną literaturę na Zachodzie, że postulat ten jest realizowany, a obraz Maryi wśród Apostołów w Kościele Zielonych Świąt, którego — zdaniem Beinerta — ciągle dotychczas w chrześcijaństwie brakowało⁶⁸, ukazuje się współcześnie coraz wyraźniej.

Ks. Teofil Siudy

⁵⁶ Síntesis de los conceptos „Madre y Tipo de Iglesia” en la teología y en su proyección espiritual, w: *EstMar* 34(1970), 75—90.

⁵⁷ Le espiritualidad eclesial y la Virgen, w: *EstMar* 34(1970), 91—132.

⁵⁸ L’apostolat de l’Eglise dans l’esprit de la Vierge Marie, w: *CahMar* 47(1965), 137—148.

⁵⁹ La Chiesa sperimenta e manifesta nel culto la presenza evangelizzatrice di Maria, w: *Divinitas* 17(1973), 297—314.

⁶⁰ Maria modello della nostra disponibilità allo Spirito Santo nella fede, w: *La Madre di Cristo nel dinamismo rinnovante dello Spirito Santo*, Roma 1972, 61—67; *Maria modello della nostra disponibilità allo Spirito Santo nella speranza*, tamże, 68—77; *Maria modello della nostra disponibilità allo Spirito Santo nella carità*, tamże, 78—85.

⁶¹ *Con Maria la Madre di Gesù*, Roma 1973.

⁶² *Santa Maria del Postconcilio*, w: *Revista de Espiritualidad* 36(1977) 233—251.

⁶³ *Maria heute ehren. Eine theologisch-pastorale Haudreichung*, Freiburg i. Br. 1977.

⁶⁴ Znajdują się tutaj m.in. artykuły: M. Bertola, *Dimensione antropologica del culto mariano*, 69—82; G.M. Roschini, *Il valore teologico e l’efficacia pastorale del culto mariano*, 83—111; S.M. Meo, *La „Marialis cultus” e il Vaticano II. Analisi e confronto sulla dottrina mariana*, 112—131.

⁶⁵ *Marienfrömmigkeit — eine pastorale Chance*, w: „*Communio*”. *Internationale katholische Zeitschrift* 7(1978), 135—150.

⁶⁶ *L’Osservatore Romano*, 28 maggio 1964.

⁶⁷ *Por. Acta Congressus Internationalis de Theologie Concilii Vaticani II*, dz. cyt., 15.

⁶⁸ *Por. Maria und die Kirche — heute*, dz. cyt., 39.